

Формування мотивації навчальної діяльності майбутніх учителів в умовах сьогодення

Тетяна БЕРНВАЛЬДТ,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, заступник директора з навчальної роботи

Соціальні, економічні та духовні перетворення в Україні свідчать, що однією з умов їх ефективного здійснення та переведення на якісно новий рівень є поліпшення теоретичної і практичної підготовки спеціалістів вищої кваліфікації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває пошук внутрішніх резервів підвищення ефективності навчальної діяльності майбутніх спеціалістів. Такими внутрішніми джерелами активності особистості у процесі набуття знань, умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання, самоосвіти та майбутньої професійної діяльності, є насамперед мотиви, потреби, інтереси, прагнення, ставлення до навчання. Оптимізація освіти у вищій школі передбачає цілеспрямоване формування в молоді позитивного ставлення до отримання знань.

Однією з причин невдач на заняттях, а отже, зниження якості навчальної діяльності є відсутність у студентів мотивації до навчання. Тому створення оптимальних умов для формування в студентської молоді мотивації до вивчення наук є важливим завданням сучасної освіти.

Мотивація – важливий компонент не лише навчання, а й будь-якої людської діяльності. Є мотив – є й бажання здійснювати й доводити до завершення цю діяльність. Без належної мотивації не працюватиме жодна педагогічна технологія, тому їх упровадження потребує високої обопільної зацікавленості. Тобто не тільки викладач, а й студенти мають розуміти, для чого вони займаються певними видами діяльності та яку користь від неї матимуть.

Мотив – це усвідомлене особистістю внутрішнє спонукання до дії. Мотивація передбачає: морально-психологічну стимуляцію навчальної діяльності, так званий «внутрішній двигун»; прагнення людини домагатися успіху в різних видах діяльності; пошук відповідей на запитання «чому?», «навіщо?», «заради чого?» [11, с. 2–4].

Відповідно до положень сучасної педагогічної науки, навчальна мотивація визначається специфічними для цієї діяльності факторами. По-перше, самою освітньою системою, освітнім закладом, де здійснюється навчальна діяльність; по-друге, організацією освітнього процесу; по-третє, суб'єктними особливостями молодого людини (віком, статтю, інтелектуальним розвитком, здібностями, самооцінкою, взаємодією з іншими студентами); по-четверте, суб'єктними особливостями педагога і його ставленням до студента, до справи; по-п'яте, специфікою навчального предмета [1, с. 2–3].

Психологи та педагоги вирізняють п'ять рівнів навчальної мотивації.

Перший рівень – високий рівень мотивації, коли є пізнавальний мотив, прагнення якнайуспішніше відповідати вимогам. Студенти чітко виконують усі вказівки викладача, вони сумлінні й відповідальні, засмучуються, якщо одержують незадовільні оцінки.

Другий рівень – гарна мотивація. Студенти з таким рівнем мотивації успішно справляються з навчальною діяльністю. Такий рівень є середньою нормою.

Третій рівень – позитивне ставлення до навчального закладу, але він приваблює молодь позанавчальною діяльністю. Ці студенти відвідують навчальний заклад, щоб спілкуватися із друзями, з викладачами, їм удається бути добрими студентами. Пізнавальні мотиви в таких студентів сформовані меншою мірою і початковий процес їх мало приваблює.

Четвертий рівень – низька мотивація. Студенти із такою мотивацією відвідують навчальний заклад неохоче, мають проблеми з навчальною діяльністю, важко адаптуються до обставин.

П'ятий рівень – негативне ставлення до навчального закладу, навіть дезадаптація. Такі студенти мають труднощі в навчанні: вони не справляються з матеріалом, мають проблеми в спілкуванні з однокурсниками, викладачами [там само, с. 6–7].

Залучення студентів до активного навчання значною мірою залежить від наявності конструктивної мотивації до навчальної діяльності. Викладачу варто пам'ятати, що кожна людина шукає у навчанні відповіді на запитання, що стосуються її особистого життя, з допомогою яких вона може знайти вихід з критичної ситуації, реалізувати себе,

задовольнити допитливий розум. Студенти вважають висококваліфіковану професійну діяльність не лише соціально важливим явищем, а й особистісною, суб'єктивною цінністю. Тому викладач не повинен забувати, що мотивування навчальної діяльності студентів – необхідна складова заняття. Мотивація навчання забезпечується через цікаву, змістовну діяльність, актуальність тематики, самопізнання та самооцінювання, використання нестандартних технік, практичну значущість учіння, емоційну насиченість взаємодії, колегіальну підтримку. Сприяють реалізації цих підходів конкретні ситуації, якими має бути насичена навчальна діяльність, – ситуації визнання, успіху, обговорення, колективного перегляду, полілогічного спілкування, самооцінювання, самоаналізу, самовипробування, самопорівняння [8, с. 59–60].

У працях вітчизняних педагогів і психологів сформульовані методологічні принципи дослідження проблеми мотивації. У них мотивація розглядається як одне зі стрижневих утворень особистості, наголошується на складності, якісній неоднорідності будови мотиваційної сфери (М.Алексєєва, Л.Божович, В.Ільїн, О.Киричук, О.Лєонтєв, А.Маркова, В.Моргун).

У психолого-педагогічній науці знайшла відображення методика дослідження мотивів навчальної діяльності, розроблена Т.Д. Дубовицькою. Метою дослідження було науково-експериментальне обґрунтування педагогічної системи формування внутрішньої мотивації навчання в майбутніх вчителів початкових класів. Для її досягнення розроблено експериментальну програму формування в студентів внутрішньої мотивації учіння, яка передбачає:

- формування системи дидактичних знань і умінь на основі диференційованого підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності;
- роботу над розвитком внутрішньої мотивації учіння;
- роботу щодо формування педагогічного мислення в майбутніх вчителів початкових класів;
- активізацію пізнавальної діяльності студентів та розвиток їх науково-дослідницьких інтересів [5, с. 73–79].

Основними показниками сформованості внутрішньої мотивації учіння стали:

- зміна структури мотиваційної сфери студентів;
- позитивна динаміка розвитку їхніх дидактичних знань і вмінь;
- інтенсифікація самостійної творчої діяльності майбутніх вчителів;
- участь у студентському науково-педагогічному товаристві;
- робота над науковими проектами, публікації наукових робіт.

Рівень сформованості внутрішньої мотивації учіння підвищується завдяки забезпеченню таких умов:

- врахування індивідуально-психологічних особливостей мотиваційної сфери кожного студента;

- реалізації індивідуального та диференційованого підходів у процесі формування пізнавальних інтересів майбутніх вчителів;

- використання на заняттях інтерактивних методів навчання та нетрадиційних форм організації пізнавальної діяльності студентів;

- реалізації системного підходу до засвоєння дидактичних знань і набуття вмінь майбутніми вчителями [12, с. 29–30].

Один з інтенсивних способів підвищення ефективності процесу навчання – використання диференційованого підходу, відповідно до мети підготовки майбутнього спеціаліста, його можливостей і здібностей, вихідного рівня його знань, спрямованості особистості.

Диференційований підхід у формуванні пізнавальної активності майбутніх учителів розуміють як таку систему організації і керівництва діяльністю студентів, котра реалізується з урахуванням їхніх найтипівіших соціально-психологічних особливостей, пізнавальних потреб, специфіки характеру майбутньої професії і суспільно-педагогічної діяльності.

Насамперед викладач має формувати зміст навчального матеріалу як систему практичних і навчальних завдань та створити умови для активних дій студента з їх виконання. Від майстерності викладача, його педагогічного досвіду і психологічного настрою залежить те, чи зможе він використати такі методи і форми роботи зі студентами, за яких у них сформується сталі позитивні мотиви для набуття знань, умінь і навичок, виникнуть інтелектуальні інтереси.

Педагогічна діяльність для різних студентів має різний зміст. Для одних вона є засобом отримати похвалу батьків, сподобатися викладачеві (зовнішня мотивація), для інших – це проникнення в суспільне життя, самореалізація особистості (внутрішня мотивація). Мотиви навчання не мають бути пасивними і споглядальними, вони передусім повинні базуватися на активному інтересі до того, що є предметом вивчення.

Пізнавальний інтерес формується під впливом емоційних чинників. Для створення емоційної ситуації важливими є вдало дібрані приклади з літератури, художніх фільмів, особистих переживань викладача. Яскравість розповіді, високий пафос збуджують зацікавленість студентів як до окремих питань теми, так і до матеріалу загалом. Викладач може використовувати різні методи формування пізнавальних інтересів студентів.

Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу передбачає окреслення нових знань у процесі викладання, створення атмосфери морального задоволення від інтелектуальної праці. Відчуття збагачення знаннями спонукає студентів до самовдосконалення.

Метод опори на життєвий досвід студентів полягає у використанні викладачем у навчальному процесі життєвого досвіду студентів (фактів, явищ, які вони спостерігали в житті, навколишньому

середовищі або в яких самі брали участь) як опори під час вивчення нового матеріалу. Це викликає у студентів інтерес, бажання пізнати сутність спостережуваних явищ.

Метод емоційно-морального стимулювання передбачає введення у зміст навчання моральних ситуацій, що викликають у студентів моральні переживання, прикладів і фактів моральності людини (з життя та художньої літератури); дотримання принципів художності, яскравості, емоційності викладу матеріалу.

Метод зацікавлення сприяє створенню ситуації зацікавленості змістом матеріалу, реалізується за допомогою наведення цікавих прикладів, парадоксальних фактів, проведення дослідів, які емоційно збуджують, викликаючи позитивне ставлення до навчальної діяльності (цікаві аналогії, зіставлення наукових та життєвих фактів; розкриття фактів з життя відомих людей; розповіді про передбачення фантастів; проблемні запитання, досліді).

Метод емоційного сплеску та захоплення виявляється в емоційній підтримці, підбадьорюванні, захопленні дій студентів за допомогою слова, жестів, міміки, створенні атмосфери відкритості, довіри. Викладач демонструє своє прагнення допомогти студенту, він впевнений у його силах, здібностях, підказує, що студент на правильному шляху [3, с. 337–338].

Для розвитку мотивації навчання потрібні середовище, що стимулює, і цілеспрямований вплив через систему педагогічних прийомів. Тому загальні умови педагогічного стимулювання на заняттях варто поєднувати із застосуванням широкого діапазону методичних прийомів, які «прямо працюють» на мотиваційний компонент заняття.

Навчальні завдання для заняття необхідно добирати з елементами новизни та непередбачуваності, що сприятиме формуванню внутрішнього інтересу під час їх виконання. Викладач має стежити за тим, щоб завдання мали рівень оптимальної складності, сприяли виявленню майстерності та компетентності студента; регулювати рівень складності завдань, щоразу підвищуючи його; надавати студенту право вибору навчального завдання, не обмежуючи його свободу; наповнювати зміст навчання цікавим, особистісно значущим матеріалом; намагатись підтримувати позитивні емоції, стимулювати інтелектуальні почуття [4, с. 5–7].

Для формування повноцінної мотивації, яка в свою чергу є засобом підвищення якості знань майбутніх спеціалістів, використовується робота в творчих групах. Студенти працюють на заняттях як справжні дослідники, науковці. З метою розвитку мотивації навчальної діяльності проводяться розумові розминки, створюються ситуації вільного вибору, проблемні ситуації. Вирішальним фактором у процесі формування мотивації є використання активних методів навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку їхньої індивідуальності, самореалізації, залученню

їх до виконання конструктивних, перетворювальних, фантазійних, творчих завдань засобами слова, образу, моделі, практичної дії. Це метод тестування, групової роботи, дидактичної гри, метод евристичної та мотиваційної бесіди.

Важливе місце у формуванні пізнавальних мотивів, педагогічного мислення в майбутніх учителів початкової школи в контексті диференційованого підходу посідають інтерактивні методи навчання.

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, що сприяє формуванню дидактичних знань і вмінь студентів, виробленню цінностей, розвитку мотиваційної сфери майбутніх вчителів, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером студентського колективу. На різних етапах лекційних, семінарських та практичних занять застосовується комплекс інтерактивних методів навчання – технології навчання, ситуативне моделювання, колективно-групове навчання («Карусель», «Діалог», «Коло ідей», «Синтез думок», «Акваріум», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм»). Це має мотиваційне значення як під час вивчення предметів, так і в процесі організації науково-дослідної роботи студентів [10, с. 9–12].

Особливим є вплив новітніх інформаційних технологій (зокрема комп'ютерних) в навчально-виховному процесі на розвиток мотиваційної сфери майбутніх вчителів початкової школи.

Формування пізнавального інтересу має певні закономірності та стадії перебігу. Одна з них полягає в тому, що становлення пізнавального інтересу відбувається паралельно з вирішенням навчально-пізнавальних завдань. У нашому випадку процес розвитку пізнавального інтересу підпорядковується тим завданням, які повинен виконувати викладач з метою формування професійної компетенції майбутніх учителів початкових класів.

Вплив на розвиток внутрішньої мотивації здійснюється опосередковано, шляхом використання форм і методів роботи та організації взаємодії між викладачем і студентами так, щоб процес формування пізнавального інтересу органічно вплітався в усі види навчальної діяльності й доповнив інші цілі, які ставить перед собою викладач [7, с. 238].

Теорія мотивації впливає з необхідності будувати педагогічний процес у такий спосіб, щоб його методика орієнтувалася на якомога глибше проникнення у внутрішній світ особистості, мала на меті пробуджувати і розвивати в ній здібності й нахили. Тому основним у педагогічному мистецтві викладача є вміння спонукати, а не примушувати.

Отже, в основі теорії і практики мотивації лежить оптимістична гуманістична концепція, зорієнтована на великі потенціальні здібності й можливості самих студентів. Проблема мотивації ґрунтується на тому положенні, що саме спонукальна, а не

примусова сила навчання й виховання здатна перетворити молоду людину з об'єкта впливу педагогів на суб'єкт особистого розвитку, який прагне досягти певних результатів у навчанні, стати висококваліфікованим фахівцем, професіоналом своєї справи. Якість діяльності особистості залежить від того, яку мету вона перед собою ставить, які причини змушують її виконувати певну роботу. Це мотив діяльності, за котрим завжди стоїть потреба в чомусь.

Кожний вид діяльності можна розкласти на складові: «хочу», «можу», «навіщо це робити». Людина народжена бути активною. І коли немає позитивної діяльності, на її місце приходить інша – негативна, або, як її називають, саморуїнна [9, с. 6–8].

Як показує досвід роботи, найважливішим мотивом навчання є почуття успіху, задоволення від досягнутого. Серед багатьох чинників, які впливають на мотивацію студентів до навчання, є оцінка. Тому одним із найдієвіших методів мотивації навчання студентів має бути створення на заняттях ситуації успіху. Викладачеві потрібно добирати для студентів посильні завдання, оцінювати їхнє виконання. Під час цього необхідно забезпечувати належний мікроклімат, в якому студент позбувся б почуття невпевненості та страху. Схвальні оцінювальні судження викладача викликають у студентів позитивні емоції. Часто оцінка відіграє роль вольового мотиву, проте говорити про її стимуляційне значення можна тільки тоді, коли вона викликає у студентів бажання поглибити знання.

Дієвість оцінювання значною мірою залежить від його коментування педагогом. Гуманізація освіти потребує, щоб навчання було вільним від тиску на студента, психологічного дискомфорту, породженого необ'єктивним оцінюванням.

Успіх – головне джерело мотивації студента до навчання. Тільки успіх дає задоволення від навчання й приведе в подальшому до ще кращих результатів. Один раз досягнутий успіх забезпечить бажання повторного успіху. Саме така самосвідомість і породжує мотивацію [4, с. 5]. Діяти в цій ситуації потрібно як через похвалу або критичне визнання успіхів студентів, так і виявляючи інтерес до їхнього особистого розвитку. Похвала – це не що інше, як один із видів нагороди, що підвищує почуття гідності й може подіяти як позитивний імпульс для нового успіху. Дуже важливо підходити до кожного студента індивідуально, порівнюючи нинішній рівень його навчальних досягнень з попереднім рівнем, і вказувати на індивідуальний розвиток особистості [6, с. 12]. Ні в якому разі не можна порівнювати рівень певного студента з рівнем інших студентів групи, бо так ми порушуємо його впевненість у собі й цим забезпечуємо початок невдач. Невдача породжує песимізм, який розвиває недостатню віру в себе і знижує почуття власної гідності. З цього і народжується антимотивація – небажання старатися.

Звичайно, критика має велику силу, її не можна зовсім відкидати, бо виважена критика теж

мотивує. Але вона має будувати, а не, навпаки, все руйнувати. Ми повинні критикою не ображати студентів, а підштовхувати до нових успіхів.

Крім того, потрібно вчити студентів долати невдачі, не боятися їх. Найкраща реакція на невдачу і для викладачів, і для батьків – не бачити просто оцінку, тобто результат, а шукати причини невдач і допомагати студентам їх подолати.

Викладач має дотримуватися такої педагогічної рекомендації: не можна занижувати студенту оцінку за пропуски, несерйозне ставлення до навчання, недисциплінованість і неслухняність. Використання оцінки як засобу дисциплінарного впливу призводить до негативних наслідків. Студенти починають думати, що викладач несправедливий, а недоброзичливість до викладача може перерости в нелюбов до предмета.

Особливо важливо, щоб викладачі розвивали у студентів мотиви обов'язку і відповідальності у навчанні. У такому разі студенти намагатимуться перемогти всі ймовірні труднощі, відчуватимуть радість від цих перемог, навіть з тих предметів, до яких не мають безпосереднього інтересу.

Неможливо переоцінити роль особистості викладача у сфері педагогічного стимулювання позитивної мотивації студентів під час навчання. Педагог не тільки повідомляє студентам певні знання, а й є для них взірцем. Педагог – безпосереднє уособлення педагогічного процесу, людина, на яку рівняються і з якою порівнюють себе студенти.

Отже, на формування у студентів мотивації до навчальної діяльності позитивно впливають: розвиток допитливості та пізнавального інтересу, підтримка викладачем їхнього прагнення до саморозвитку і самовдосконалення, використання в навчанні особистісно орієнтованого підходу, збагачення процесу мислення інтелектуальними завданнями, формування об'єктивної оцінки власних можливостей, стимулювання появи емоційного задоволення від процесу навчання, використання різних способів педагогічної підтримки, виховання почуття обов'язку і відповідального ставлення до навчального процесу.

Література

1. *Бланк Т.В.* Формування позитивної мотивації як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів / Т.В. Бланк // Початкове навчання та виховання. – 2009. – №16. – С. 2–10.
2. *Власова О.І.* Педагогічна психологія: навч. посіб. / О.І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – С. 192–202.
3. *Волкова Н.В.* Педагогіка / Н.В. Волкова. – К.: Академвидав, 2009. – С. 337–338.
4. *Воронова С.* Мотивація як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів / С.Воронова // Початкова школа. – 2007. – №3. – С. 5–7.
5. *Дубовицкая Т.Д.* К проблеме диагностики учебной мотивации / Т.Д. Дубовицкая // Вопросы психологии. – 2005. – №1. – С. 73–79.

6. Зелінська Т.М. Формування мотивації досягнення у майбутніх учителів / Т.М. Зелінська, С.В. Воронова. – Черкаси, 2004. – С. 11–14.
7. Канюк С.С. Психологія мотивації / С.С. Канюк. – К.: Либідь, 2002. – С. 238.
8. Ковальчук В. Ефективний урок: технології, структура, аналіз / В.Ковальчук. – К.: Шкільний світ, 2001. – С. 59–60.
9. Панченко С. Психологічні аспекти ефективності сучасного уроку / С.Панченко // Психолог. – 2006. – №6. – С. 6–8.
10. Пометун О.І. Підготовка вчителів початкових класів: Інтерактивні технології навчання у ВНЗ / О.І. Пометун, О.А. Комар. – К., 2005. – С. 9–12.
11. Скуратівський Л. Мотив як рушійна сила діяльності учнів в процесі вивчення мов / Л.Скуратівський // Дивослово. – 2005. – №2. – С. 2–4.
12. Фаст О.Л. Формування мотивації учіння майбутніх учителів в умовах особистісно орієнтованої освіти / О.Л. Фаст // Нові технології навчання. – 2008. – №54. – С. 26–31.

Анотації

Тетяна БЕРНВАЛЬДТ

Формування мотивації навчальної діяльності майбутніх учителів в умовах сьогодення

У статті визначено актуальність формування мотивації навчальної діяльності майбутніх педагогів в умовах сьогодення. Розглянуто особливості внутрішньої і зовнішньої мотивації учіння, запропоновано

інтенсивні способи підвищення ефективності процесу навчання.

Ключові слова: мотив, мотивація, диференціація, інтерактивність, пізнання, успіх, дослідження.

Татьяна БЕРНВАЛЬДТ

Формирование мотивации учебной деятельности будущих учителей в современных условиях

В статье определено актуальность формирования мотивации учебной деятельности будущих педагогов в современных условиях. Рассматриваются особенности внутренней и внешней мотивации учения, предложены интенсивные способы повышения эффективности процесса обучения.

Ключевые слова: мотив, мотивация, дифференциация, интерактивность, познание, успех, исследование.

Tetyana BERNVALDT

Formation of motivation to the educational activity of the future teachers in modern conditions

In the article the urgency of the formation of motivation to the educational activity of the future teachers in modern conditions is defined. Considered are the peculiarities of the internal and external motivation of the teaching, offered intensive methods of increasing the efficiency of the training process.

Keywords: motive, motivation, differentiation, interactivity, knowledge, success, study.

Патріотичне виховання студентів педагогічного коледжу з використанням засобів ІКТ

Наталія ШАПОВАЛОВА,

спеціаліст першої категорії, викладач суспільних дисциплін

Патріотичне виховання як складова виховання в цілому є систематичною і цілеспрямованою діяльністю педагогічного колективу коледжу. Її метою є формування в молодого покоління патріотичної свідомості, високих моральних почуттів і переконань, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, що невіддільно пов'язано з цілісним процесом становлення особистості.

Соціально-економічні перетворення, зміна системи духовних цінностей і орієнтирів, що відбулися впродовж останніх десятиліть, позначилися на суспільній свідомості, призвели до руйнування традиційних моральних засад, знизили виховний вплив культури, мистецтва та освіти. У зв'язку з цим постала необхідність вирішення завдань та життя заходів, пов'язаних з вихованням патріотизму та формуванням громадянської свідомості населення України і молоді зокрема.

Останніми роками проблема виховання патріотизму, формування патріотичних цінностей у школярів висвітлювалась у працях В.Гуменюка, В.Каюкова, В.Кіндрата, К.Журби. До неї звертаються й дослідники Л.Алімова, Є.Белозерцев, І.Валєєв, Г.Волков, І.Ільїн, М.Нікандров та ін.

Актуальність проблеми спонукала і нас активізувати роботу. У Бериславському педагогічному коледжі громадянсько-патріотичному вихованню приділяється велика увага. Адже ми виховуємо